

Nordisk Emigrationsatlas, utgiven av HANS NORMAN och HARALD RUNBLOM. Kartor (16 blade) och »Texter och kommentarer«. Under medverkan av Bo KRONBORG och THOMAS NILSSON. Uddevalla, Cikada, 1980.

På et nordisk emigrationshistorisk symposium i Uppsala i september 1969 startedes et fællesnordisk forskningsprojekt, »Nordic Emigration«. Det resulterede i to forskningsrapporter og en samling lokalstudier i udvandringen fra de fem nordiske lande, »Nordic Population Mobility«, Oslo 1977. Et andet fællesprojekt var »Nordisk Emigrationsatlas«, det udkom i 1980 sammen med en populær syntese over de svenske udvandringsstudier. Atlasset kan forekomme beskedent i betragtning af projektets varighed, men forud ligger et stort arbejde med bearbejdelsen af de skandinaviske landes udvandringsstatistik, år for år, i perioden 1865–1914. Den svenske kilde er tydeligt nok de såkaldte »summariska folkmängdsredogörelser«. For Danmarks vedkommende har man anvendt amtstal fremkommet ved den EDB-registrering af Københavns politis udvandringsprotokoller, som gennemførtes i forbindelse med udarbejdelsen af dr. phil. Kr. Hvidts disputats »Flugten til Amerika«. For Finlands vedkommende er tallene hentet fra Reino Keros imponerende EDB-registrering af ikke blot finsk tællingsmateriale, men også af svenske og danske skibslister m.m. Om Norge og Island haves ingen oplysninger. Af uforståelige årsager er oplysninger om kilder og beregningsmetoder udeladt. Atlasset holder sig for Sverige til herredsplanet, for Finland til forsamlingsplanet, for Norge til fogderiplanet, for Island til herreder, men for Danmark til amtsplanet. Allerede i udgangspunktet vanskeliggøres et nordisk samarbejde således grundet forskelle i administrativ opdeling og praksis – og i forskningsindsats.

Atlasset rummer 16 blade – de 10 første giver den skandinaviske transoceaniske udvandring i 5-års-perioder fra 1865 til 1914 i promille af middelfolkemængden. Den valgte form tilgodeser udvandringsintensiteten, men ikke den kvantitative fordeling. Tyndt befolkede norske fjeldområder kan nå en årlig udvandring på 36‰ af middelfolkemængden og får en kraftig rød skravering, men immervæk talte de dog ikke meget i den store sammenhæng. Danmark nåede ikke over 5,9‰ af middelfolkemængden og må nøjes med tre typer svag skravering – der er ikke så meget at hente for den, der er ude i et rent dansk ærinde. Tilmed er der ikke amtstal efter år 1900. En mere tilfredsstillende kartograferingsform finder man i blad 11, der viser den transoceaniske udvandring 1880–89 amts- el. lensvis med cirkler, der markerer både omfang og fordelingen mellem land- og byudvandring. De sidste 5 blade viser den svenske udvandring til Tyskland, Norge, Finland, Danmark og Sydamerika. I sidste tilfælde kunne man godt have brugt danske tal, da Danmark havde den største udvandring til oversøiske lande uden for USA.

Denne skævhed til fordel for svenske forskningsresultater viser sig ikke mindre udpræget i teksthæftet. De eksemplificerende »ruder«, der bl.a. illustrerer sammenhængen mellem befolkningsudvikling, industri og indre og ydre vandring – og i et andet tilfælde de lokale variationer i udvandringsintensitet i Örebro län – er, på nær én, alle baseret på svensk materiale. De repræsenterer dog et velkomment forsøg på at give et mere differentieret indtryk af vandringsmønstrene. Til gengæld skuffer den almindelige redegørelse for udvandringens baggrund ved sine lidt for mange almindeligheder, der ikke helt yder Uppsala-forskningens brede og grundige indsats retfærdighed, og da kun i ringe omfang tilgodeser resultater fra de andre skandinaviske lande. Der opereres med generelle årsagsforklaringer på udvandringsfænomenet: overbefolkning, proletarisering i landområderne og den amerikanske jordudstykningspolitik. Disse forklaringer kendtes dog før de store udvandringshistoriske projekter igangsattes, men måske er der forudsat et målpublikum med en begrænset viden om emnet?

Til slut skal det påpeges, at projektet ville have profiteret ved en mere omfattende

anvendelse af diagrammer og statistik, som kulturgeograferne ofte anvender med stor fantasi og pædagogisk talent. Man må også efterlyse en påvisning af forskelle i de nordiske landes udvandringsstruktur udover omfang og år.

Steffen Elmer Jørgensen

KEIJO VIRTANEN: *Settlement or Return. Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Migration Movement. Migration Studies C 5.* Turku, The Migration Institute, 1979. 275 s.

I en fælles publikation fra Historisk Samfund, Finland, og Finsk Emigrantinstitut, Turku, har Keijo Virtanen fremlagt en engelsksproget udgave af sin udmærkede licentiatsafhandling fra 1976 om finsk tilbagevandring fra oversøiske destinationer 1860–1930. Det er ikke forfatterens debut i en udvandringshistorisk sammenhæng; forud herfor ligger en række artikler om finske udvandrere i U.S.A. og deres tilpasningsproblemer. Derigennem har han på udmærket måde suppleret (og korrigeret!) de resultater, som en anden finsk udvandringshistoriker, Reino Kero, har fremlagt i to engelsksprogede afhandlinger fra 1972 og 1974 om hhv. tilbagevandringen fra U.S.A. til Finland og udvandringen fra Finland til U.S.A. ca. 1865–1914.

Ganske kort kan resultaterne af Virtanens undersøgelsesarbejde gøres op således: I perioden 1860–1930 udvandrede ca. 380.000 finner til oversøiske områder, først og fremmest U.S.A., hvor de bosatte sig i et område, der strækker sig fra Massachusetts over staten New York og Michigan til Minnesota. En del gik dog til Canada, nærmere bestemt Ontario-regionen, indtil dette land i 1930 fulgte U.S.A.s eksempel ved at lukke næsten af for indvandringen. De $\frac{1}{10}$ af disse udvandrere var fattige, unge landarbejdere og dertil svarende, og heraf var atter igen de $\frac{2}{3}$ mænd, en noget større mandsdominans end tilfældet er i de øvrige nordiske lande. En stor del af disse udvandrere havde det erklærede mål at tjene nogle penge i en fart, så de kunne vende tilbage til Finland og købe sig en gård eller et husmandssted. Dårligt uddannede og sprogligt ubehjælpssomme som de var, måtte de som regel tage til takke med hårdt og sundhedsfarligt arbejde i miner og skove. De fleste stred sig dog gennem den barske tilpasningsperiode, og fire ud af fem udvandrere fra Finland vendte ikke tilbage. Den utilpassede femtedel drog derimod efter 5–10 års ophold i det fremmede den konklusion, at de nok hellere måtte rejse hjem til den finske landsby. Typisk var det mænd ude over den første ungdom, som her brugte deres surt erhvervede Amerikapenge til at købe sig en gård eller et hus i hjemlandet. Straks gik de da i gang med at modernisere bedriften efter amerikansk mønster, ligesom de i kirke- og foreningslivet gjorde sig gældende med nye og ganske radikale synspunkter.

Virtanens emne er som nævnt tilbagevandringen til Finland, men prisværdigt nok gør han en del ud af den forudgående udvandring, således at bogen kan læses som en skildring af den samlede bevægelse. Som undertitlen også antyder, bestræber han sig på at sætte sit emne ind i en større sammenhæng. Det er især den svenske og den italienske tilbagevandring, som drages ind i sammenligningen. Den svenske udvandring hører jo, som Dillingham-kommissionen i U.S.A. velvilligt bemærkede det i sin digre rapport over den amerikanske indvandring og dens færemomenter, til den gode, gamle indvandring med permanent bosættelse som endemålet. Den italienske indvandring blev derimod af samme kommission karakteriseret som hørende til den nye – og faktisk uønskede – indvandring af gæstearbejdere, der så hurtigt som muligt ville vende tilbage til fædrelandet med penge på lommen. Virtanen lægger stor vægt på, at den finske tilbagevandring (som han i øvrigt vil reducere fra den konventionelle visdoms $33\frac{1}{3}\%$ til højst 20%) ikke adskiller sig væsentligt fra det svenske og danske mønster. De finske byudvandrere har en så lav tilbagevandringsprocent som 5–10 mod 20–25 i agrare områder.